

ALEKSANDRA ČAKA SARAĶĶĒ VĒSTULĒS – VĒSTURISKĀ UN MĀKSLINIECISKĀ VĒRTĪBA KULTŪRAS MANTOJUMA KONTEKSTĀ

Alexander Chak's Correspondence – historical and artistic value of the Latvian cultural heritage

Antra Medne

Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultāte, Visvalža 4a, Rīga, Latvija,
e-pasts: medneantra@gmail.com

Abstract. *Evaluating and grouping the literature historical relics, including the correspondences by letters between famous people, for a ground (base) we could take categories which demonstrate the qualities which have elements from the material world in an anent with a human. The cultural historian Fridrich Waidacher by researching the interconnection and selective values between material and spiritual world classified the evidences of material world in several chapters which are not strictly caged in permanent schemes (patterns). The division was made by taking F. Waidacher conception as a base and researching the correspondence by letters of Latvian poets and cultural workers:*

- *The potential value of the memory, the meaning which we ascribe to a concrete object (epistle).*
- *The historical value (a reference to a concrete period of time).*
- *The value of variability (a reference to the changes in the world).*
- *Rarity (singularity).*
- *The value of arts.*

The correspondence in the Latvian literature – history is not a rarity. There are published several letters, for an example, between Mirdza Kempe and Eric Adamson; collected and are waiting for publishing – Raina and Aspazijas letters in the time from 1894 to 1929. This correspondence is made from 2499 letters in Latvian, Russian and German: 1154 letters are from Aspazija to Rainis and 1345 – from Rainis to Aspazija.

The correspondence by letters for Alexandrs Chaks is more modest. There are just some letters, which were written by the poet. In collections in the Museum of Alexandr Chak and in the Museum of Literature and Music are approximately 40 letters written by other persons, which written to Alexandr Chak. For reasons of clearliness, they can be divided in:

- *Letters of friends and greeting cards, which were sent to the poet in annual increment and also on birthdays.*
- *The letters from colleagues in which are analyzed the creative literature works.*
- *Official letters and reports which were sent from the State authorities and public organizations.*
- *Invitations and encouragements to start a literary work. This part refers to the period of time after the war when poets were „propelled“ to write more and appropriate to the leading instructions.*
- *Requests of help and money loans were always an issue, because A. Chak was not closefisted and gave the money to many suppliants.*
- *Letters from admirers. The most pleasant part of the correspondence.*

The correspondence by letters in nowadays is a rarity. It is a unique evidence of the beginning of 20th century which supplemented and enriched the history of Latvian literature and culture, by marking a very personal lines in lives of writers and poets. In this research are included just the main thoughts and waypoints in the diversity in A. Chak's correspondence. The left written message by the poet – correspondence is deliberate and easy to access for researcher.

The aim of the research: the evaluating the cultural heritage of the correspondence of Alexander Chak.

The method of the research: the used method includes life stories, historical content and researching of the letters and personal documents from people who are involved in this research. In the history of literature are used not only such nomenclatures like biographical method, but also the method of oral history. The exploratory material – correspondence – is acquired during the biographical research and interviews. The biographical access, in general, is typical accent on a life of a person and also on the most significant stages and expression of it. Also, if the goal of a research is to analyze various life aspects or life stages of a person, these are looked up in a biographical context. The main question in those biographical researches is about interrelations between individual and the World.

Material: the exploratory material is the correspondence of Alexander Chak which is collected and summed up from various museum holdings of Latvia, publications in books and private collections.

Outcome:

Are collected all written letters by Alexander Chak which are extant.

Are collected and grouped all letters which Alexander Chak has received from other addressees.

These letters are grouped and analyzed, by considering the topical principle.

Conclusions:

The culture of letter writing disappears.

In the 20th century people wrote letters to each other which are extant and usable for the basis of source information in the exploratory work. Nowadays it is an exclusive thing, letters to be written in paper form, which helps to form and strengthen people relationship. The lifespan of an electronically letters are just so long, till they are moved to the recycle bin and completely deleted from the computer.

The researchers of the next century will face the lack of documental material.

The researchers of literature history in next hundred years will face the lack of documental material which will partly disturb to trace the development of a poets or a story writers character.

Keywords: *Alexander Chak, Received and received correspondence, Letter functions, The historical value.*

Šodienas sabiedrībā, kurā valda informācijas pārbagātība, mēs spējam uztvert tikai daļu no visa apjoma un arī to tikai fragmentāri. Nākas lietot arvien modernākus līdzekļus, lai sasniegtu izvirzīto mērķi un raisītu sabiedrības interesi. Norvēģu filozofs T. H. Ēriksens uzsver, ka mūsu straujais laiks neatstāj pārāk daudz vietas brīvai domai. Visu vajag ātri, saīsinātā veidā, loģisku un viegli uztveramu. ”Mazi, sadrumstaloti fragmenti piepilda starptelpas, iedzen ķīli ikvienā kopumā un to sašķeļ, atvairā visu, kas ir vecs, apjomīgs un rāms.” (Ēriksens, 2004: 7). Ierobežotā laika problēma ir bijusi vienmēr. Jau franču filozofs Mišels Fuko vienu no svarīgākajām sevis tematizēšanas tehnikām minēja tieši vēstuļu rakstīšanu kā sevis atklāšanu, jo rakstība prasa augstu domāšanas pakāpi. Viņš uzsvēra, ka rakstība kā domas izteiksmes līdzeklis un domāšana kā domas izteiksmes process ir vienoti (Foucault, 2007: 332).

Gustavs Hillards iedalīja vēstules divās kategorijās – uz dialogu vērstajās un monoloģiskajās vēstulēs (Hillard, 1969: 342).

Psihoanalīzē pastāv viedoklis, ka lielākoties monoloģisko vēstuļu autori atrodas psihisku traucējumu vai "es" sabrukšanas stadijā. Dramatiska situācija iespaido "es" šķelšanos, vēstulēs rodas pavēles izteiksmes un jautājumi sev. Adresanta "es" reaģē uz identitātes krīzi ar sevis izzināšanu vēstules rakstīšanas procesā. Individuācijas process palīdz pārvarēt krīzi (Lacan, 1980: 409).

Bieži zinātniskajā literatūrā bijuši strīdi par to, vai privātās vēstules var uzskatīt par literārām vai tomēr nē. Pastāv viedoklis, ka vēstuļu tekstiem, īpaši kuru autori ir slaveni rakstnieki vai mākslinieki, piemīt literārs raksturs. Vēstule ir identitātes izpētes, inscenējuma, iedibināšanas, pārbaudes un nostiprināšanas medijs. Tā ir autentisks autora izteiksmes veids.

Plašajā zinātniskajā literatūrā par vēstuļu funkcijām un rašanos bieži uzsvērts, ka vēstulēs tiek atspoguļoti autora jeb adresanta iekšēja pacēluma un apgarotības mirkļi. Vēstules rakstīšanas brīdī risinās ne vien iedomāts adresanta dialogs ar adresātu, bet arī adresanta dialogs pašam ar sevi. Tas sasauca arī ar pazīstamā semiotiķa Jurija Lotmana "es-es-modeli". Adresants rakstot vēršas pats pie sevis, arī viņš pats ir savas ziņas saņēmējs, tātad komunikācija norit ne vien pēc "es- tu- modeļa", bet arī pēc "es-es-modeļa". Šī īpašā vēstules komunikācijas situācija sasaista vēstules tekstu ar vēstules autoru un viņa iekšējo pasauli. Katra indivīda būtība ietver divas sfēras – ķermenisko un garīgo, reālo un imagināro. Vēstules rakstīšana ir cieši saistīta ar imagināro, adresanta iekšējo domu pasauli un tajā notiekošajiem procesiem, kas ietekmē teksta struktūru. Tādējādi var secināt, ka vēstules autora iekšējā pasaule ir intersubjektīvs arhīvs, apziņas stāvokļa – sajūtu, uztveres un domu – nesēja. Tā ir sinonīms jēdzienam "es". Sevis konstruēšana rodas imaginārajā līmenī, zemapziņā tiek izmesti tā saucamie "enkuri", kas kalpo par adresanta iekšējās pasaules orientieri (Lotmans, 1990: 4).

Vērtējot un grupējot literatūrvēsturiskas relikvijas, tai skaitā arī slavenu cilvēku saraksti vēstulēs, par pamatu var ņemt kategorijas, kas uzskatāmi ietver sevī kvalitātes, kuras piemīt materiālās pasaules elementiem attiecībā pret cilvēku. Kultūras vēsturnieks Fridrihs Vaidahers, pētot materiālās un garīgās kultūras kopsakarības un selektīvās vērtības, materiālās kultūras liecības sagrupējis vairākās sadaļās, kuras nav dzelžaini iesprostotas nemainīgās shēmās. Ņemot par pamatu F. Vaidahera koncepciju un pētot latviešu dzejnieku un kultūras darbinieku saraksti vēstulēs, raksta autore ir izveidojusi un pielāgojusi F. Vaidahera jau esošo shēmu, dzejnieka Aleksandra Čaka sarakstes īpatnībām:

- potenciālā atmiņas vērtība, nozīme, kuru mēs piedēvējam noteiktam priekšmetam (vēstījums);
- vēsturiskā vērtība (norāde uz konkrētu laikposmu);
- mainīguma vērtība (norāde uz pasaules mainību);
- retums (autentiskums);
- mākslinieciskā vērtība.

Latviešu literatūras vēsturē slavenu cilvēku sarakstes pētniecība nav nekas jauns. Ir izdotas Mirdzas Ķempes un Erika Ādamsona vēstules, Jāņa Sudrabkalna, Rūdolfa Blaumaņa, Leonīda Breikša korespondence, ir apkopotas un izdošanu gaida Raiņa un Aspazijas vēstules, kas rakstītas laika posmā no 1894. līdz 1929. gadam. Šo divu lielāko dižgaru saraksti veido 2499 vēstules latviešu, krievu un vācu valodās: 1154 Aspazijas vēstules Rainim un 1345 Raiņa vēstules Aspazijai.

Aleksandra Čaka sarakste vēstulēs ir stipri pieticīgāka. Tā nedod iespēju ilgākā laika periodā izsekot dzejnieka dzīves gājumu un uzskatu mainību vai noturību, taču tām ir sava vēsturiska un mākslinieciska vērtība Latvijas kultūrvēsturē. Tādējādi raksta autore, pētot Aleksandra Čaka korespondenci, kura ir savākta un apkopota no dažādu Latvijas muzeju krājumiem, publikācijām grāmatās un privātām kolekcijām, izvērtē to kultūras mantojuma kontekstā. Pētījumā izmantota biogrāfiskā metode, kura ietver sevī dzīvesstāstu, vēstures materiālu, vēstuļu un pētījumā iesaistīto cilvēku personisko dokumentu pētniecību. Literatūrzinātnē tiek lietoti ne tikai tādi apzīmējumi kā biogrāfiskā metode, bet arī mutvārdu vēstures metode. Pētnieciskais materiāls (korespondence) ir iegūts biogrāfiskās pētniecības un interviju laikā. Biogrāfiskajai pieejai kopumā raksturīgs akcents uz cilvēka dzīvi, tās svarīgākajiem posmiem un izpausmēm. Pat tad, ja pētījuma mērķis ir analizēt atsevišķus indivīda dzīves aspektus vai dzīves posmus, tie tiek skatīti biogrāfijas kontekstā. Centrālais jautājums biogrāfiskajos pētījumos ir par mijattiecībām starp indivīdu un pasauli.

Analizējot Aleksandra Čaka rakstītās vēstules un saņemto korespondenci, ir grūti izdarīt konkrētus secinājumus, ka vēstuļu rakstīšana dzejniekam būtu palīdzējusi saprast savas jūtas vai uzskatus, jo ir saglabājušās tikai 38 dzejnieka paša rakstītās vēstules, kaut noteikti bijušas daudz vairāk. Vēstules tiek glabātas un ir apskatāmas Aleksandra Čaka muzeja un Rakstniecības un mūzikas muzeja krājumos, kā arī pie adresātiem privātās kolekcijās. Fizisku un juridisku personu rakstītās vēstules Aleksandram Čakam ir saglabājušās krietni vairāk. Pārskatāmības dēļ tās var grupēt:

- draugu vēstules un apsveikuma pastkartes;
- kolēģu vēstules;
- oficiālās vēstules un ziņojumi;
- aicinājumi un pamudinājumi uz literāru darbu;
- palīdzības un naudas prasījumi;
- pielūdzēju vēstules.

Katra liela personība Latvijas kultūrā ir sava laikmeta produkts un sava laikmeta liecinieks, dažreiz arī upuris. Tas labi pamanāms, izsekojot Aleksandra Čaka sarakstes gaitu. Pirmā dzejnieka vēstule, kura saglabājusies, ir rakstīta krievu valodā Ruzajevkā 1920. gada 6. maijā, kad A. Čaks vēl dzīvoja Krievijas pilsētā Saranskā un gaidīja savu iespēju atgriezties

Latvijā. Viņš jau bija ceļā uz mājām, bet vilcieni kavējas, dažas dienas negāja nemaz un jaunekli pārņēma panika un bailes, ka dzimteni viņš varētu arī nerasniegt. Viņš rakstīja: „Tas ir kaut kas šausmīgs, ko cilvēks var izciest, kad mēnesi nekas nav ko darīt” (RLMVM, inv. nr. 40827).

Vēstule rakstīta ar zīmuli, kas tanī brīdī ir bijis ceļasomā un, tā kā vēstule atradusies dzejnieka mājās Rīgā, varam secināt, ka šīs izmisuma pilnās rindas nekad nav nosūtītas adresātam. Turpmākajos gados Latvijā rakstītajās vēstulēs jaušams lielāks optimisms, izņemot vienu – izdevējam A. Jesenam adresētu vēstuli 1922. gada 17. augustā, kurā A. Čaks nosūtīja savus pirmos, Krievijā rakstītos dzejoļus, kuri Latvijā netika atzīti par labiem un netika publicēti izdevumā „Jaunības Tekas”, kā autors to bija vēlējis. Tas jaunajam dzejniekam bija liels garīgs trieciens, jo 20 gadu vecumā viņš jau daļēji jutās kā „gatavs” dzejnieks, jo Krievijā A. Čaks dažus savus dzejoļus bija publicējis Saranskas un Penzas pilsētas avīzēs. Citās vēstulēs, kuras A. Čaks rakstījis jaunības gados, jaušama dziļa mīlestība. Tās ir adresētas pirmajai nopietnajai draudzenei dzejnieka dzīvē – Leontīnei Rundelei, ar kuru kopā dzejnieks mācījās Rīgas 2. valsts vidusskolā. Leontīne bija gudra un skaista meitene ar gariem, melniem matiem, kura bieži palīdzēja Aleksandram risināt mājas darbus trigonometrijā un algebrā, mācīja jaunajam dzejniekam sarežģītos latviešu gramatikas likumus, kuri viņam sagādāja problēmas, jo dzejnieks bija mācījies tikai vācu un krievu skolās. Skolas laiku romantiskā draudzība pret Leontīni pārauga skaistā mīlestībā un A. Čaks rakstīja: „skumjas manī guļ, kā bezgalīgs zils ledus, un manas domas uz viņus lidinājās” (L. Rundeles-Ritumas privātā kolekcija). Arī pēc vidusskolas beigšanas abi palika kopā un mīlestība tikai pieņēmas spēkā. 1927. gada 15. martā A. Čaks raksta Leontīnei no Drabešiem, kur tanī laikā strādāja par skolotāju un skolas pārzini vietējā internātskolā: “Sveiki, manu mazo sērkokciņ! Jā, Tu esi mans sērkokciņš (nesit kāju uz zemi!). Vakarā, ienākot istabā, man ir tumšs, bet ar sērkokciņa palīdzību es radu gaismu. Tāpat Tu manā dzīvē esi kā sērkokciņš, no kura top gaišs.” (L. Rundeles-Ritumas privātā kolekcija).

Leontīne Rundele bija ļoti spēcīgs impulss A. Čaka pirmajiem dzejoļiem, kas tika uzrakstīti laika posmā no 1924. līdz 1929. gadam. Pārejas un pielāgošanās periods dzimtenē, pēc septiņiem dzīves gadiem Krievijā (1915-1922) bija sarežģīts. Sevis un sava talanta apliecināšana Leontīnes priekšā sakrita ar pirmo dzejoļu krājumu izdošanu („Es un šis laiks” (1928) un „Sirds uz trotuāra” (1928)).

14 vēstules no nelielās A. Čaka korespondences kolekcijas rakstītas tieši L. Rundelei. 1924. gada 30. jūlijā dzejnieks rakstīja: „Man tik daudz sārņu sakrājies uz dvēseles, es gribu viņus visus Tev izkratīt, būt skaidrībā. Un to es tik varu kopā ar Tevi. Mums vajag izrunāties, un tad kļūs mums labāk abiem” (L. Rundeles-Ritumas privātā kolekcija). Vēstulēs A. Čaks izteica savas šaubas, bailes, nedrošību. Dažas vēstules var uzskatīt pat par grēksūdzi, nožēlu par nepadarītajiem darbiem un nepiepildītajām iespējām. 1924. gada 30. decembrī viņš raksta Leontīnei: „Es jūtu, ka viss, kas līdz šim ir bijis, ir pilnīgs bankrots. Es esmu Tevi bezgodīgi šmaucis. Kā gribas pašam savu roku pacelt pret sevi. Tā vien liekas, ka esmu tikai pilns ar čūsku pūzni.” (L. Rundeles-Ritumas privātā kolekcija). Ar tādām domām un jūtām jaunais dzejnieks sagaidīja gadumiju. Tanī brīdī viņš dzīvē stāvēja uz lielu pārmaiņu sliekšņa. Pēdējo vēstuli A. Čaks savai draudzenei Leontīnei nosūtīja īsu brīdi pirms šķiršanās, kaut gan vēstules tekstā nekas neliecināja par saspīlētām attiecībām: „Es tagad sēžu mājās un jutos slikti. Man garlaicīgi. Esmu nervozs un nevaru strādāt. Uz drīzu redzēšanos. Tavs Sašuks.” (L. Rundeles-Ritumas privātā kolekcija).

Leontīne savā dzīvē satika vīrieti, ar kuru nodibināja ģimeni, un 1944. gada rudenī kopā ar ģimeni aizbrauca no Latvijas.

20. gadsimta 20. gados dzejnieks rakstīja arī savam draugam arhivāram Kārlim Eglem: „Mīļais K. Egles kungs! Es dabūju zināt, ka Jūs uz manim esiet ļoti noskaitušies. Neskaišaties vis šoreiz. Tas jau tiesa, ka vispār esmu liels špicbuks, bet tagad gan mazāk. Es

būtu pie Jums katrā ziņā ieradies, bet pagājušajā nedēļā, neko sevišķi neatveseļojies, saslimu atkal ar zarnām. Nekur nedrīkstu iziet. Nelabi un galva griežas. Kad būšu vesels, tūlīņ nekavējoši pie Jums ieradīšos.” (FB, K. Egles fonds, 493, 53). Vēstule datēta ar 1931. gada 14. septembri, kad A. Čaks pilnībā bija nodevies literāram darbam.

30. gadi A. Čakam bija tik radoši un piepildīti, neatlika brīvs laiks vēstuļu rakstīšanai. Dzejnieks strādāja pie dzejoļu krājuma „Iedomu spoguļi”, kas iznāca 1937. gadā. 1938. gadā tika izdoti stāstu krājumi „Aizslēgtas durvis” un „Debesīs”. Viņš vāca, pētīja, apstrādāja materiālus, saistībā ar latviešu strēlniekiem un viņu kaujas gaitām Latvijā un Krievijā. No šī pētījuma pamazām tapa abas daļas A. Čaka poēmai „Mūžības skartie”, kas 1940. gadā vainagojās ar Annas Brigaderes godalgas saņemšanu Rīgas Latviešu biedrības Baltajā zālē.

Lai dzejnieks varētu būt materiāli patstāvīgs un neatkarīgs no izdevēju labvēlības un untumiem, no 1936. līdz 1939. gadam viņš strādāja Rīgas pilsētas krājkasē Kaļķu ielā 9, kur nodarbojās ar slimokasu, biržas un dažādu statistisku datu apkopojumu, palīdzēja daudziem tā laika rakstniekiem un dzejniekiem kārtot bankas kredītu lietas.

Aktīvāka sarakste atjaunojās Otrā pasaules kara beigu posmā, kad 1944. gada 30. decembrī A. Čaks rakstīja Jānim Sudrabkalnam lietišķu vēstuli par tikšanos ar divām Annām – Annu Saksi un Annu Brodeli. Paraksta vietā viens, pret abām dāmām attieksmi izsakošs vārds, „izmisumā”. Vēstulēs ļoti tuvam draugam J. Sudrabkalnam A. Čaks atzinās: „Tu zini, cik grūti man rakstīt vēstules, tāpēc saproti, ka esmu saņēmis kopā visus savus dvēseles spēkus” (RTMM, inv. nr. 66603).

To, ka A. Čakam nepatika rakstīt vēstules zināja visi viņa draugi un respektēja šo viņa vājību. J. Sudrabkalns kompensēja sarakstes aktivitātes trūkumu, rakstot A. Čakam bieži un daudz, katru vēstuli iesākot ar uzrunu „Mīļais Cik-Cak!”.

Pēdējā vēstule, ko A. Čaks uzrakstīja 1950. gada janvārī, bija privāta vēstule Lizetei Stankovicei, kura bija personīga paziņa gan dzejniekam, ar kuru kopā viņi mācījās Rīgas 2. valsts vidusskolā, gan Mildai Grīnfeldei, kura bija pēdējā lielā dzejnieka mīlestība un mūza. Lizete palīdzēja Mildai mājas darbos, kad viņa ar kaut ko netika galā, kopa Mildu viņas slimības laikā un rūpējās par A. Čaku viņa dzīves pēdējās dienās, kuras viņš pavadīja M. Grīnfeldes dzīvoklī Brīvības un Ķertrūdes ielu stūrī.

Daudz vairāk un saturiski raibākas ir vēstules, kuras mēs varam nosaukt par saņemto korespondenci. Mākslinieks Kārlis Baltgailis, kurš kopā ar A. Čaku nodibināja mākslinieku – rakstnieku biedrību „Zaļā Vārna”, regulāri sūtīja dzejniekam atgādinājumus par paveicamajiem darbiem, vai sveicienus no tālām zemēm, kuras viņš apceļoja. No visām valstīm, kurās viesojās mākslinieks, viņš sūtīja A. Čakam pastkartes ar aprakstiem.

K. Baltgailis uzticējās A. Čaka gaumei tik ļoti, ka lūdza viņu saaicināt viesus uz mākslinieka vārda dienas svinībām ar tekstu: „Liels lūgums pie Tevis, kad Tu sestdien brauksi uz Jelgavu, pirms tam aizej pie manis mājā un paņem no turienes dažas vīna pudeles, lai būtu, ko Kārļos dzert. Māsa jau būs visu sagatavojusi. Otrdien nebija atnācis neviens rakstnieks, tā kā nedabūju nevienu uzaicināt. Uzlūdz, kurus gribi manā vārdā (uz vārda dienu). Jaunkundzes būs, bet kavalieru trūkst” (AČMD, inv. nr. 357).

Kā tāda caurviju darbība visai korespondencei cauri iet lūdzēju vai pabalstu prasītāju vēstules. Bijušais A. Čaka audzēknis Staņislavs no Drabešu internātskolas, 20 gadus pēc skolas beigšanas vēl atcerējās sava skolotāja „plašo, dāsno sirdi” un 40. gadu otrajā pusē rakstīja pavisam tieši: „Mīļo Čakiņ! Gaidīju Tevi līdz pl. 5. Ilgāki nevarēju, jo uz vilcienu bija jāiet, ļoti lūdzu papūlies un atsūti pa pastu 200 latus, jo citādi netikšu ar sievu uz Rīgu” (A. R. Brežģa privātā kolekcija).

Vēl viens no dzejnieka tuviem paziņām pēckara periodā rakstnieks un publicists Jānis Grants rakstīja: „Mīļo Sašiņ! Neļaujieties uz mani, ka šoreiz atmaksāju pusi parāda. Tas tāpēc, ka man bija jāaizdod kādai personai zināma summa. Cilvēks laikam nespēja tūlīņ norēķināties ar kādām iestādēm. Marta sākumā atdošu visu, vēlreiz piedod.” (A. R. Brežģa privātā

kolekcija). No vēstules tālākā satura varam spriest, ka J. Grants bija aizņēmis naudu ne tikai no A. Čaka, bet arī no viņa tēva Jāņa Čadaraiņa un mājkāpotājas Emīlijas Briezkalnes. Nepatīkamākais visā šajā draudzībā ar J. Grantu bija tas, ka 1949. gadā viņš aktīvi piedalījās latviešu literatūras darbinieku nemarksistisko tendenču meklēšanā un atmaskošanā (Latviešu rakstniecība biogrāfijās, 2003). Viens no galvenajiem atmaskošanas objektiem bija Aleksandrs Čaks, kuru 1949. gadā apsūdzēja kosmopolitismā un publiski pazemoja, kas paātrināja dzejnieka nāvi (Latviešu rakstniecība biogrāfijās, 2003: 211).

Ļoti interesanta personība latviešu literatūrā ir dzejniece Monta Kroma, kuras daiļradei maz uzmanības atvēlēts literatūras vēsturē. Viņa bija viena no tuvām A. Čaka draudzenēm un kolēģēm, kura ik pa laikam rakstīja dzejniekam vēstules ar lūgumu palīdzēt, ja viņai pašai vai kādam no viņas paziņām dažādām vajadzībām bija nepieciešami pāris tūkstoši rubļi: „Lieta ļoti nopietna un meitēns (nezināma persona – A. M.) traki nobēdājies. Ar vārdu sakot, viņai jādabū līdz šodienas pēcpusdienai 3,5 tūkstoši. Viņa ir kādus 300 rubļus sagrabinājusi. Bija pie Sudrabiņa, un vispār – meklē. Es ieteicu, lai paprasa Tev. Čakiņ, bet tā kā man žēl noskatīties viņā, es tomēr Tev izstāstīju šo lietu. Ja vari palīdzēt, tad dari. Varbūt daļēji, gan jau salasīsies.” (A. R. Brežģa privātā kolekcija).

Īpaša draudzība A. Čakam bija ar dzejnieku Jāni Grotu, kurš ekonomiski grūtākajos gados dzīvoja Ērgļos kopā ar māti. J. Grota māte no pirmās tikšanās reizes ar A. Čaku bija saskatījusi viņā savu draugu un domubiedru, ar kuru kopā lobīt kartupeļus un gatavot pusdienas, izrunājot arī visus jaunumus literatūrā, tādēļ J. Grots bieži aicināja A. Čaku ciemos vai arī sūtīja pārtikas pakas A. Čakam uz Rīgu no Ērgļiem ar vēstījumu: „Varu Tev ziņot, ka Tavi kartupeļi no mūsu stacijas jau pagājušās nedēļas beigās aizbrauca uz Rīgu. Tie Tev – nes tikai mājās un mielo savu dvēseli.” (A. R. Brežģa privātā kolekcija). Vēl viena pateicības vēstule A. Čakam ir saglabājusies no kolhoznieces A. Ozolas, kura dzīvoja Lielplatonē. A. Čaks viņai bija palīdzējis iegādāties brilles, jo pats labi zināja, cik svarīga ir laba redze. Atbilde no kundzes bija ļoti konstruktīva un interesanta (bez mīkstinājumiem un garumzīmēm): „Sirsniņgs sveiciens dzejniekam ģēnijam. Savu pateicību vārdos tiesam Jums nevaru izsacīt par tam lepnajam brillēm kuras man ļoti patik. Bet man ka kolhozniecei vinas nemaz nepieder un ir parak lepnas. Tagad nu esmu nezina ka savu paradu par tam brillēm Jums atlīdzinat, ar tiem gailiemta lieta neiet tur tik Jums iznak nepatīkšanas vien. Varbut ka Jus pienemtu abolus? Man ģimenes darzina ir paris abeles kur sogad ir aboli, tikai nezinu kadacela Jums vinas nogadat. Ja Jums butu laiks varetu atbraukt tiem āboliem pakal.” (A. R. Brežģa privātā kolekcija).

A. Čaks, atbildēdams savām daudzajām pielūdzējām, rakstīja dzejoļus uz A4 formāta lapām un dāvināja tos meitenēm. Dažkārt agri no rīta ielikdams tos pastkastītēs, tādā, mazliet romantiskā, džentlmeniskā veidā pateikdamies par mīlestību, ziediem, atstātajiem pie dzīvokļa durvīm, un skaistajām mīlestības vēstulēm, kuras saglabājušās Latvijas kultūras mantojumā. Dailes teātra 1. studijas aktrises, kuras mācījās kopā ar A. Čaku (viņš gan studijā bija tikai brīvklauštājs) pie dzejnieka dzīvokļa durvīm kādu dienu bija atstājušas vēstuli: „Mēs zinājām, ka Tevis nebūs mājās, bet mēs tomēr esam atnākušas apsveikt Tavu durvju glīto kloķi, un lūgt nodot Tev šos skaisti plušķainos ziedus ar daudz laba vēlējumiem. Marta, Elvīra, Puķe.” (A. R. Brežģa privātā kolekcija). Pavisam romantiska vēstule 1931. gada Ziemassvētkos bez paraksta tika sūtīta dzejniekam uz viņa dzīves vietu Marijas ielā: „Un ja pēc daudziem gadiem mans vārds nāk atmiņā, tad atceries un saki, ka es to pazinu.” Pastnieks zināja savus klientus personīgi, tādēļ nav pārsteiguma, ka uz daudzām, dzejniekam adresētām vēstulēm, ir rakstīts: Rīgā, Marijas ielā, dzejniekam Aleksandram Čakam.

Nosacīti citā grupā varam salikt lietišķās vēstules, kuras visas datētas ar 40. gadu otro pusi. Psiholoģiski tas bija laiks, kad notika piespiedu radoša gara pakļaušanās tā laika ideoloģijai un noteiktām politiskām režīma prasībām. Ja draugu un kolēģu vēstules tika saglabātas katra autora privātajā krājumā un bija atgādinājums par kopā pavadītu laiku un

piedzīvotu notikumu, tad aicinājumi un pamudinājumi dzejniekam rakstīt atbilstošu skaitu vārdu un rindu dzejoli noteiktam politiskam notikumam, bija dzejnieka Aleksandra Čaka pašcieņas pazemojums. 1949. gada 30. septembrī Latvijas Rakstnieku savienības kultūras sekcijas vadītāja Mirdza Ķempe rakstīja A. Čakam: „Latvijas Padomju rakstnieku savienības valdes uzdevumā uzaicinu Jūs uzrakstīt dzejoli vai dziesmas tekstu, veltītu biedram Staļinam, sakarā ar viņa 70. dzimšanas dienu. Dziesmu tekstus lūdzu iesūtīt līdz š. g. 20. oktobrim Rakstnieku savienībai, lai tos varētu nodot komponistiem.” (A. R. Brežģa privātā kolekcija). Tādus un līdzīgus uzaicinājumus rakstīt dzeju un apceres kādam noteiktam gadījumam saņēma arī citi tā laika vadošie dzejnieki. J. Sudrabkalns 1949. gada 24. augustā, būdams smagi slims, rakstīja A. Čakam: „Dārgais Saša, esmu bezdievīgs krāpnieks, jo nekādu Gētes dzīves un darba apskatu „Cīņai” es nespēju sniegt. Galva nogurusi, pulkstenis rāda trīs, un tik ir apmierinājums, ka nakts klusums, kas liek cerēt, ka arī no rīta nebūs niknu vēju, kas no mana kuņģa dzītu laukā zaļajai šarterei līdzīgas gļotas. Rakstelī ir tikai prātojumi sakarā ar Gēti un patlaban man pašam grūti spriest, vai tur nav kas pagalam muļķīgs un pārspīlēts. Bet „Cīņai” jau katrā ziņā būs citi raksti par Gēti. Tavs Sudrabs.” (A. R. Brežģa privātā kolekcija).

Diemžēl tas nav vienīgais pamudinājums A. Čakam strādāt noteiktā virzienā. Edgars Damburs 1949. gada 27. septembrī rakstīja: „Saša, redaktora uzdevumā lūdzu Tevi uzrakstīt nākošajam avīzes numuram dzejoli par kara kurinātājiem sakarā ar Vispasaules Miera dienu. Būtu labi, ja dzejoli varētu nodot trešdien.” Tādi uzaicinājumi, dzejniekam strādāt pēc politiskā gada plāna, pienāca regulāri, jo dzeju vajadzēja ne tikai gadadienām, bet katram komunistiskās partijas kongresam un tā vadītājiem.

Rakstā ir ieskicētas tikai galvenās līnijas un pieturas punkti, pētot A. Čaka sarakstes dokumentus. Lasot un analizējot korespondenci, pozitīvā atziņa ir tā, ka dzejnieka atstātais rakstiskais vēstījums ir saglabāts, apzināts un pieejams pētniekiem un interesentiem. Sarakste vēstulēs ir retums, – straujajā laika ritējumā vēstuļu rakstīšana papīra formātā ir ekskluzīva lieta, kas palīdz veidot un nostiprināt ciešākas indivīdu attiecības. Šodien katram adresātam ir sava e – pasta adrese, uz kuru var saņemt vairākus desmitus vēstuļu dienā. Šo vēstuļu mūžs ir tik ilgs, līdz kamēr tās neatgriezeniski nonāk elektroniskajā miskastē, tādēļ vēstules papīra formātā ir unikālas 20. gadsimta sākuma vēstures liecības, kas papildina un bagātina latviešu literatūras un kultūras vēsturi, iezīmējot ļoti personīgas līnijas rakstnieku un dzejnieku privātajā dzīvē. Nākamās simtgades pētnieki saskarsies ar dokumentālu materiālu trūkumu problēmām, kas daļēji traucēs izsekot kāda dzejnieka vai rakstnieka personības veidošanās procesam.

Literatūra un avoti

1. Ēriksens, T. H. (2004). *Mirkļa tirānija*. Rīga: Norden AB.
2. Foucault, M. (2007). *Ästhetik der Existenz. Schriften zur Lebenskunst*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
3. Hillard, G. (1969). *Vom Wandel und Verfall des Briefes*. In: *Merkur*.
4. Lacan, J. (1980). *Das Ich in der Theorie Freuds und in der Technik der Psychoanalyse. Das Seminar, Buch II (1954-1955)*. Berlin: Hg. von Norbert Haas Olten. 409.
5. Lotman, J. (1990). Über die Semiosphäre. *Zeitschrift für Semiotik*, 12.
6. Latviešu rakstniecība biogrāfijās. (2003). *Enciklopēdija*. 2. pārstrād. un papild. izd. LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts. Rīga : Zinātne.
7. AČMD, inv. nr. 357.
8. RLMVM, inv. nr. 66603.
9. RLMVM, inv. nr. 40827.
10. FB, K.Egles fonds, 493, 53.
11. Andra Reiņa Brežģa privātā kolekcija.
12. Leontīnes Rundeles-Ritumas privātā kolekcija.